

De familie Diricksens tot dewelke Eugene Zetternam behoorde

door

Ger SCHMOOK

1

Onze oud-leraar Frans van Cuyck heeft in 1892, zowat twintig jaar vóór hij ons met afgemeten woorden, maar bewogen, de figuren van de jonggestorvenen van de Vlaamse letteren voorstelde, in een paar bladzijden de knapste, objectieve synthese gegeven van het verschijnsel Zetternam, toen hij voor het *Nederlandsch Museum*¹, zevenendertig jaar na het overlijden van de auteur, diens oeuvre aan een critisch oordeel onderwierp. Enkele passages volgen hier :

Indien de Duitschers nooit uitgeklaagd geraken over het ontijdig afsterven van Körner en Wilhelm Hauff, terwijl het verdriet van Engeland niet minder groot is over Shelley en Keats, beiden weggerukt in de volle ontwikkeling van hun buitengewoon talent, hoeveel te meer reden tot treuren en schreien hebben wij Nederlanders dan niet, uit wier dun bezette rei van kunstenaars in poëzie en proza de dood zoo menigen jongen man is komen halen, waarop al onze hoop gevestigd was! Bellamy, De Genestet, Hemkes, Rodenbach, Perk, Zetternam... welk verlies voor onze literatuur, die niet al te veel klinkende namen heeft aan te wijzen!

Voor ons, Vlamingen, in 't bijzonder, is 't verlies van Eugene Zetternam eene ramp geweest, des te pijnlijker voor onze vaderlandsche eigenliefde, naarmate wij dieper doordringen in de lectuur van 's mans werken, want deze getuigen van eene begaafdheid, door geen enkelen onzer schrijvers op gelijken leeftijd aan den dag gelegd.

De naam van Eugene Zetternam, zooals men weet het pseudoniem van Joost Jozef Diricksens, is voldoende bekend in 't Vlaamsche land, en F. Jos Van den Branden schonk ons eene biografie, waaraan het moeilijk zal wezen ooit nog iets toe te voegen. Maar zoo wij ons niet bedriegen, hebben de gewrochten van Eugene Zetternam nimmer het voorwerp uitgemaakt eener letterkundige studie, alhoewel zij zulke onderscheiding ruimschoots verdienen, in velerlei opzichten. Wel loopt er geen enkel meesterstuk onder en zou onze letterschat weinig armer zijn, indien wij Zetternams schepingen bij geval kwamen te verliezen; wel bieden ons deze geene fijne en

(1) *Eugeen Zetternam 1826-1855*; 7e en 8e afl., 892; gedagt. 21 april 1892. Gent, Annoot-Braeckman. Overdruk.

verfijnde kunst te genieten, als waarop Multatuli en Vosmaer, of Couperus en Van Eeden hunne lezers vergasten, doch het zijn niettemin merkwaardige uitingen van een veelzijdig talent, waaraan ongelukkiglijk vorming en rijpheid hebben ontbroken.

.....

't Is echter verbazend, hoeveel wetenschap van allen aard Zetternam zich door lectuur en studie had eigen gemaakt, zonder ooit te bezwijken onder de bekoring der autodidacten, welke hunne geleerdheid zoo gaarne ten toon spreiden. In zijn korte, pas tien jaar lange schrijversloopbaan, heeft hij alle prozavakken beoefend: roman, novelle, vertelling, drama, kunstgeschiedenis, de critiek en het vlugschrift. Als onvolwassen jongeling franschgezind, is hij later een der overtuigdsten verdedigers der Vlaamsche beweging geworden, een der kloekste en nooit rustende strijders voor het herstel onzer taalgreven. Bovendien heeft hij nog voor andere rechten gestreden, namelijk voor die van

„Het volk-bezielde werktuig, dat uit de aarde
Het vet moet persen en den overloed,
Dat met zijn zweet het slijk verkeeren doet
In goud, — en honger lijdt, wat schatten 't gaarde 2”.

Hij heeft de zaak van den arbeider voorgestaan met zulke mate van geestdrift en verstand, dat de socialisten in Vlaamsch-België hem uitroepen als hunnen apostel.

.....

Voorwaar, hij heeft zijn brood niet in ledigheid gegeten, want men verlieze niet uit het oog, dat hij een arm werkman was, jong getrouwd en met kinderen belast, en op zijne nachtrust den tijd moest uitsparen tot het leveren zijner op enkele uitzonderingen na belangwekkende scheppingen. Zoo wroette hij zich letterlijk dood, in zijn al te vroeg geopend graf de hoogste verwachting meenemend van zijn volk, dat hem langzamerhand was beginnen te vereeren als eenen zijner rijkst bedeelde zonen.

De beschouwingen sluiten als volgt :

Zoo wij ons niet vergissen, zal uit onze beschouwingen gebleken zijn, dat de schrijver benijdenswaardige gaven bezat, uitmuntend boven velen door rijkdom van gedachten, eene eigenaardige scheppingskracht, een warm gemoed en teeder gevoel, veelzijdigheid en verbazend gemak van werken. Als alle jong gestorven artisten is hij zeer ongelijk, doch telkens dat hij, aan den invloed van Conscience ontworsteld, zich voordoet in de hem aangeboren natuur, dan dwingt hij ons te luisteren naar al hetgeen hij te zeggen heeft, zoo belangwekkend, zoo verscheiden, zoo schoon. Kortom, van Eugeen Zetternam mag getuigd worden, dat hij *iemand* was, eene *persoonlijkheid* in onze letteren, en dat is, dunkt ons, wel de verhevenste lof, dien wij hem kunnen toezwaaien.

(2) Jan van Beers, „Zijn Zwanenzang”, 1855.

In dit portret, afgeleverd op de vooravond van het literair renouveau (1892), komen vermoedelijk slechts twee misvattingen voor: daar waar de criticus doet denken dat de *socialisten* van Vlaams-België Joost Jozef Diricksens uitroepen als hun apostel. Het mag zijn, dat de arbeidersbeweging hem veel dank verschuldigd is — Van Cuyck zal gedacht hebben aan de continuïteit Jacob Kats -Eugeen Zetternam - Emiel Moyson - Edward Anseele — en het is een feit, dat bij de 25e verjaring van de stichting der weerstandskassen der wevers en spinners van Gent, de lithografische huldeplaat Emiel Moyson en Eugeen Zetternam aan elkander bond met de vermaning: „Beiden zijn als martelaars van hun edel streven gevallen; werklieden, vergeet ze nooit. Als burgerkind, werklieden, zingt zijn liederen; als werkman, werklieden, leest zijn boeken”. Dit alles maakt Zetternam niet tot een socialist, die hij in wezen, zelfs als rebel, *nooit* geweest is, ofschoon hij al wel eens op een historisch-materialistische bewijsvoering betrappt kan worden. En waar? In zijn onovertroffen poëtische visie op de ontwikkeling van de Nederlandse schilderschool.

De *tweede opmerking* geldt de passus in Van Cuycks derde alinea, wanneer de auteur ons wil doen geloven, vóór zeventig jaar inderdaad, dat het moeilijk zal wezen „ooit” nog iets toe te voegen aan de biografie, welke F. Jos van den Branden in 1876 aan de „*Volledige werken*” van Zetternam liet voorafgaan, biografie waarvan zelfstandig in 1905 een tweede uitgave verscheen³. Deze levensbeschrijving is gesteld in de toon, zoals de officiële, plechtburgerlijke trant dat eiste, waarbij de in de wandeling als Fjos(!) behandelde auteur de kunst verstond om zijn model te omhangen met eufemistische kwalificaties, zodat de held van de oprechte verering als de meest smetteloze engel te zweven begint. Het portret heeft dan alle kenmerken van de smakeloze barok, die haar overtuigingskracht verliest, daar waar inderdaad van een hele dosis werkelijkheid werd uitgegaan! Het feit is immers, dat Van den Branden zijn biografie in hoofdzaak laat steunen op de authentieke brieven van Zetternam aan Van Beers, terwijl wij, als wij die thans lezen, nadat ze tientallen van jaren opgeborgen hebben gezeten en zelfs als nog onbestaand werden geacht, plots aangegrepen worden en aangezet om iets meer te vernemen van het tragische leven van een zo begaafd mensenkind, „verschoppeling der aarde”. Het merkwaardige in deze blijft, dat — wanneer de onthutsende werkelijkheid gekend is — de opgesierde tekst van Van den Branden-zelf een heel andere, reëler betekenis krijgt! Hij blijkt onder zijn roze wolkjes vol toespelingen te zitten, die het fatsoen voor

(3) *Eugeen Zetternam; volksschijver* (1826-1855). Antw., J. Boucherij, 1905.

lief moest nemen, (immers de generaties van '75 en 1900 zullen elkander van mond tot mond wel een en ander hebben doorgegeven), wat dan tot de petite histoire racontée heeft kunnen behoren, en — ten nadele van de auteur! — daarna is verzwonden.

Er is bv. vooreerst dat enigmatieke pseudoniem van Joost Jozef Diricksens, met dat opzettelijke „nam” achteraan: Eugeen Zetternam. Tot op onze generatie is doorgekomen, dat een familielid van de auteur hem financieel schade zou berokkend hebben, waardoor hij in de proleten-toestand zou verzeild zijn, die zijn leven en zijn kunst bepaald heeft. Beter en duidelijker zelfs: een letterzetter zou de streek op zijn geweten hebben gehad, en dan ontdekken wij in de naaste omgeving een broer, Jan Hendrik. Deze broer, die wij later wellicht als een oudere half-broer zullen moeten behandelen, behoort in 1844 tot de stichtende leden van wat onze letteren kennen als „*De ongeachten*”⁴. August Snieders — ook letterzetter — vervoegt later de kring en vertelt er een en ander over in „*Dit syn Sniderieën*”⁵, maar onze wetenschap over de jongens die in „*De Klok*” aan het Klapdorp vergaderden, blijft so wie so onvolledig. Voor Zetternam's geschiedenis volstaat nu, dat Jan Hendrik secretaris was van de kring, voorgezeten door Jan Baptist Mees⁶, nog een drukker, zodat mag aangenomen worden, dat Jan Hendrik zijn begaafde broer er in 1844 meebracht, om hem hoofdstukken van de reeds klaar gekomen zigeunerfantasie „*Rowna*” te laten voorlezen, want de leden van deze kring van de meest geëmancipeerde arbeiders der negentiende eeuw, de drukkers, niet geacht (non considérés) door de geattitreeerde literatoren, beoefenden in hun vrije tijd inderdaad de letteren. Het is geen toeval dat Lodewijk Gerrits, ook al behorend tot het boekbedrijf, er deel zal van uitmaken. Maar goed, indien enig „letterzetter” Zetternam kwaad zou hebben gedaan, dan moet het veel vroeger zijn geschied dan 1844, toen Joost Jozef Diricksens 18 jaar was, en zijn broer amper twintig. En dat is ook zo: kwaad is er geschied, evenwel niet door Jan Hendrik! Het pseudoniem heeft een veel diepzinniger betekenis en gaat terug op een ellendige familiegeschiedenis, die wij pas heden in haar akeligheid kunnen aanvoelen, maar die ons de sleutel in handen speelt én voor Zetternam's gedragingen, én voor zijn opvattingen, én voor zijn artistieke prestaties, waarbij niet uit het oog mag verloren worden, dat zijn uniek temperament van vuur en

(4) „*Ongeachten*” heeft onze literatuur nog gekend: de jonge lieden, die onder de leiding van advocaat Joris de Formanteel, met Gaspar van Halmale, voorloper waren van de in 1510 gestichte „*Olijftak*”.

(5) Antw. 1893.

(6) Van 1859-'68 leider van „*Het Klaverblad*”, dat opent met een motto van Lode Gerrits.

water, plus de factoren van fysieke determinering mede het volle aandeel opeisen voor de prestaties van het originele menskind, dat zo kort, maar hoe! onder ons geleefd heeft in een periode van ongemeen groot belang voor onze cultuur : van 1844 tot 1855, toen de mogelijkheden van deze cultuur — in twee proletariërs-steden, Antwerpen en Gent — zich zienderogen bevestigden ; toen een ideologische en politieke strijd de artistieke gemoederen opwond en doseerde, en België met sprongen naar een markante bestuurswisseling toe evolueerde (1857), terwijl én economisch én industrieel én agrarisch een felle crisis haar kluwen spon. De man, zo getekend door zichzelf en door de omstandigheden van zijn familie, kon het op aarde niet slechter treffen.

2

Joost Jozef Diricksens stierf jong : negentwintig was hij (4 april 1826-10 oktober 1855). Is zijn voortijdig sterven de accidentele tol, die in de 19de eeuw zo grif betaald werd door het arbeiderskind? Wij weten toch dat de gemiddelde leeftijds grens van de arbeider om de helft lager lag dan deze van de burger? Onder de meest gekende literatoren is hij — op twee na (Albrecht Rodenbach en Frans Jerotka) — de jongst gevallen met een naar verhouding enorme vracht publicaties waarvan een aantal onbekend bleven. Dit op nagenoeg honderdvijftig figuren, een zelfmoord niet te na gesproken. Wij weten hoe ondernijnd hij was. In en door zijn brieven vernemen wij welk levensritme hij er op nahield, maar ook, hoe vermoeid hij kon zijn, geplaagd door uitputting en hoe ongeduld, het uitblijven van nieuwe of simpele reacties op een verzoek of een vraag hem volledig ontkrachtten. Is hiermede alles gezegd, buiten de gewone reeks van incidenten, die een arbeidersleven van toen konden teisteren? Wij horen nog van de broer, waarover de brieven spreken. Wij kunnen het kroost van ouders en grootouders nagaan. Wij horen nog van de moeder, waarvan wij de dochtersnaam, Anna Maria Albrechts, als ondertekening terugvinden onder Zetternams spaarzaam bekend gebleven — óók pas opgedoken — handschriften. Was voldoende, dat hij, „Zetternam”, in kommervolle omstandigheden zijn leven begon, om geproletarieerd te zijn, zoals hij het bleek te wezen? Zijn grootvader wordt in de huwelijksakte van zijn vader (1823) vermeld als „grondeigenaar” en F. Jos van den Branden, die dat in 1876 nog weten kon, heet hem wever, die goede zaken had gedaan en rentenierde.

Het is dat alles niet en ook niet of zijn moeder werkelijk zoveel Frans machtig was, dat Zetternam in staat zou geweest zijn zo

maar een roman, zijn eerste, in deze taal te schrijven, vermoedelijk in Sue-stijl hij, die zijn eigen Antwerps moeilijk spelde. Neen, steeds blijft daar een vraagteken voor iedereen over : de droeve geschiedenis die *vader* Zetternam overkwam, of die deze zichzelf heeft aangedaan : Judocus — Zetternam kreeg die naam, o noodlot mee, maar dan ook weer niet van vader, doch van zijn peter Judocus Duerman — Judocus Diricksens werd op 2 september 1824 als kashouder-aan-huis bij de *stadsontvanger* (Van Cantfort), na tien jaar dienst en slechts vijftien maand huwelijk, door het Assisenhof voor een kastekort zwaar veroordeeld en dit naar de familie steeds heeft volgehouden op onjuiste, gedeeltelijk op valse gronden, zodat de zoon zich een pseudoniem koos — trots en als *wreker* — waarin gezinspeeld werd op de „zetter”, op de „gevangen zetter”, die... zelf zou „genomen” hebben.

Hoe ver staan wij dienaangaande met ons weten?

Op 31 januari 1800 wordt Judocus Diricksens, vader Zetternam, — zoon van Joannes Henricus en Maria Catharina Duerman — geboren. Hij huwt — wonende Ossenmarkt 25 — de vier jaar jongere Anna Maria Albrechts (9 januari 1804), dochter van Petrus Balthasar Gaspar Melchior, een timmerman, en van Maria Anna Heuninckx. Dit geschiedt op 28 mei 1823, nadat hij — om ons te steunen op Van den Branden — sedert 1818 verliefd was geweest op het toen veertienjarig meisje. Deze details hebben enig psychologisch belang, hoewel wij er ons toch niet geheel mogen laten door leiden.

Heeft de jonge man, „uit eene oude Antwerpsche weversfamilie”, zich wat voornamer willen voordoen tegenover zijn liefje? Kan hij geld gebruiken, hij die met Nieuwjaar 1821 zijn verloofde een getekend portret van hemzelf aanbood met een gecalligrafeerd stuk in verzen, tien bladzijden groot (de titel is bij Van den Branden, blz. 6, terug te vinden)? De idylle is gauw gestoord : op 12 februari 1824 als hij negen maanden — niet ten volle — getrouwd is, wordt hij aangehouden. Een week later, dag op dag, is hij vader van een kind : Joannes Henricus ; niet van Zetternam, let wel.

Op 31 maart wordt de man door de Raadkamer van het Brabantse Hof van Assisen in beschuldiging gesteld. Als klerk-kashouder zou Diricksens verduisteringen gepleegd hebben ten nadele van de stad en wel voor een bedrag van 41.801 fl (=88.468 F). Voor heden een miljoenen som! Een ongemeen erge zaak. Vijf jaar zou de ontvreemder er over gedaan hebben : van 1818 — toen hij verliefd werd — tot 1823, toen zijn zoontje op komst was.

Was hij dan werkelijk schuldig ; werd hij betrapt precies op een ogenblik dat hij een som gelds nodig had? *De officiële bescheiden zeggen daarover niets.* De Antwerpse directeur van Politie en wa-

terstaat te Antwerpen, de bekende Klinkhamer, bericht de Nederlandse Minister van Justitie op 13 februari 1824⁷ dat hij „bijzonder klerk Judokus Dierksens heeft aangehouden”, „verdacht van aan de kas eene som van acht en tachtig duizend franken ontvreemd te hebben”, „*volgens informatiën* in de loop van de laatste drie-vier jaar”. „De heer burgemeester”, zo luidt de tekst, „vergezeld van de heeren Schepenen zijn in den avond van den 12 dezer ten huize van den Ontvanger vergaderd geweest en *men schijnt* eenige preciosa, medailles, zilverwerk enz. welke Dierksens bezat van hem overgenomen te hebben om zich, zooveel doenlijk was te dekken, terwijl er alreeds eene acte *schijnt te zijn gepasseerd, waarbij zekere onroerende goederen tot zekerheid van de voorschreve schuld, zouden zijn afgestaan.* De aanklager omtrent het misdrijf is bij mij in den avond van den 12 dezer *eerst* ingekomen en voorschreven Dierksens is daarop dadelijk van mijnentwege aangehouden en ter beschikking van het Openbaar Ministerie gesteld”.

Wanneer Diricksens zich later tot de Rechtbank van eerste aanleg wendt — door bemiddeling van Meester Smets — dan zullen wij vernemen dat hij, op 11 februari 1824, eerst met zijn vader geroepen was bij de kashouder om van hem een voorstel te aanhoren: hij zou drie maanden toegezegd gekregen hebben om de oorzaak van het bevonden tekort op te sporen (d.w.z. van het verschil tussen een oud bestaand tekort en het nieuwe), dat hij in zes maanden zou aanzuiveren, hij zou in dienst mogen blijven, maar...: eenmaal vastgesteld dat de garanties, als tegenprestaties, de heer Van Cantfort niet hoog genoeg bleken, heeft deze vader en zoon 's anderendaags opnieuw ontboden bij hem thuis, de commissaris van politie en twee brandweerlieden in een belendend vertrek opgesteld om tot onmiddellijke aanhouding van de zoon te kunnen laten overgaan, eens de „acte de complaisance” geredigeerd door notaris Pességard — in aanwezigheid van Mevr. van Cantfort — ondertekend!

De garanties omvatten, zo wordt betoogd, een som van 17.000 F in baar geld, diamanten, goud en zilver, munten en penningen, een rijke bibliotheek, een huis in de eerste wijk (2297) en zes onroerende goederen in de vierde wijk (415, 416, 417, 455, 2041, 2042)⁸.

Op 13 februari 1824 heeft Staatsraad Membrede, Gouverneur van de Provincie Antwerpen⁹, de Minister medegedeeld dat „gis-

(7) Alg. Rijksarch. 's Grav. Inv. 528. Min. van Just. Reg. E 2603; onderw. „Dieveggen”.

(8) Wanneer de vader *later* ondervindt dat zijn zoon tóch vervolgd wordt en uit zijn dienst ontslagen, trekt hij de garanties in.

(9) Zelfde bron. L.K. Nr 1/356.

teren bij verificatie van de kas" „een deficit gevonden werd van meer dan 80.000 fl." (!, de dag daarna gerectificeerd in 80.000 F). Onmiddellijk was een onderzoek ingesteld en de kassier van de Ontvanger was aangehouden. „Intusschen is een *aanzienlijk gedeelte* dezer som uit de *privéfondsen van den kassier* op dit oogenblik reeds weder in de kas teruggebracht". Er zijn geen redenen om te vrezen, dat de stad nadelen zal lijden „alzo de cautie van den Ontvanger zelve genoegzaam voldoende is om het nog te kort komende te dekken". Wanneer Membrede zich 's anderdaags haast de Minister mee te delen, dat het „slechts" om een deficit gaat groot 41.802fl20centen (makende ruim 80.000 franken¹⁰) wordt hieraan toegevoegd, dat, alhoewel een „aanmerkelijk gedeelte weder in de kas is gekeerd, de ontvanger desniettemin door de Regeering (= stadsbestuur) aangeschreven is om de nog ontbrekende som binnen 24 uur in de kas te doen wederstorten", want het zaakje werd toch niet te zeer vertrouwd. Ook zou een „zekere Dierckx, kassier", „reeds bij getuigen erkend hebben (Mw. van Cantfort?) de dader te zijn. „Hoezeer de Regeering zich meent overtuigd te mogen houden, dat de Ontvanger zelve aan deze omstandigheid geene pligtigheid heeft, zal zij echter op aanstaanden maandag den stedelyken Raad bij een roepen ten einde over deszelfs voortdurend bewind te beramen".

Niet enkel een erge zaak, zou men zeggen; ook iets of wat onverkwikkelijk. Onzekerheid heerst hier. Men voelt aan, dat de officiële wereld iets in deze geschiedenis niet snapt. Hoe kón het geschieden? Waarom werd het feit zo laat geconstateerd?

Wij laten de commentaren nog achterwege thans, en volgen enkel het verloop van de rechtszaak, na te hebben aangestipt, dat de Regentieraad¹¹ in zijn buitengewone zeer druk bijgewoonde zitting van 16 februari 1824 (24 leden aanwezig) ontvanger Van Cantfort „door zijn al te groot betrouwen bedrogen" „in zynen post handhaafde", in weerwil van het feit dat er eerst aan gedacht werd „een Kommissie te benoemen" „teneinde de omstandigheden opnieuw te onderzoeken". Er moest nochtans door het „Kollegie" worden nagegaan of de ontroofde som „wel en deugdelyk aan de Stedelyke Kas is te goed gedaan"...

Op 13 april werd Diricksens naar het Assisenhof verwezen. Op 18 april 1824 is Judocus Diricksens in arrest gesteld¹², arrest dat

(10) Ibidem. Nog een derde stuk behoort tot het bundel: een spoedrapport van de Minister van Justitie aan de Koning, 19-2-1824 (dag van geboorte van Diricksens oudste zoon).

(11) Stadsarch. Antw. Délibérations du conseil de régence. 1822-24. MA 15bis; 12; bb. 239.

(12) Afschrift van een opsluitingsakte. (Gevangenis Antw. Reg. nr. 4; folio 51). Afgeleverd 14-8-1959.

op 3 mei 1824 betekend wordt. Op 2 september 1824 volgt de veroordeling¹³.

3

Twee zittingen waren aan het geval gewijd geworden, op 1 en 2 september. Voorzitter van het Hof van Assisen is Mr de Swerte, raad in het Hoog gerechtshof van Brussel bijgestaan door Spruijt, president der regtbank van Eersten Aanleg, en Eelkens, Tiberghien en De le Court, regters. Beschuldigde verschijnt vrij, vergezeld van „eene wagt, om zyne ontvlugting te beletten”. De zaak wordt behandeld met gesloten deuren. Verdediger is een naamgenoot van de Procureur : de Moor, die alvorens te pleiten een lesje in ontvangst moet nemen van het Hof : hij weerhoude zich van enige belediging van de wetten. Alle opgeroepen getuigen „compareren”, behoudens Burgemeester van Ertborn die op 2 september verhoord wordt. Zij verschijnen afzonderlijk : Francis Verdussen, schepen ; Marius Lepaige, regter ; Josephus Maria Gelmar van Cantfort, 58 jaren, Willem van Heirstraeten, boekhouder, 54 jaren. De „stukken betrekkelijk het misdaad” zijn „vertoont”. „Den beschuldigten maakt zijne aanmerkingen op iedere depositie en heeft het gehoor van geen der getuigen tegengesproken”. Diricksens vraagt voor de andere dag de rollen van het stedelijk octrooi der 5e wijk van de jaren 1819 tot 1823 voor te brengen en journalen van de ontvangsten, verzoek door de rechtbank toegestaan maar waarvan wij niets meer vernemen. Gedurende vijf uren wordt gezeteld. 's Anderdaags begint de zitting met het verhoor van Burgemeester van Ertborn. Het verslag van deze zitting is woordelijk hetzelfde als dat van de dag te voren. Enig detail wordt niet gegeven.

Hierop wordt de zitting openbaar voor de pleidooien. Van de opgevorderde stukken is geen sprake meer. Diricksens wordt plichtig bevonden. „Ten deele heeft hij ontvreemd de sommen *omtrent* 41.801 gulden Nederlandsch geld”.

De eis luidt : opsluiting met openbare tentoonstelling op de Grote Markt ; vergoeding van de kosten van het proces ; zyn leven gedurende onder de bewaakzaamheid der hoogere staatspolitie ; betaling van een borgtogt van goed gedrag door het Hof te bepalen.

Daarna smeekt Diricksens om genade.

De voorzitter leest de artikelen 386/3 voor ; 21, 52, 47 en 44 van de wet van strafregt ; 368 van het wetboek van strafvordering en het 1° van het besluit van 9 september 1814 en spreekt bij luider stemme het vonnis uit : vijf jaar opsluiting (\pm maximum straf)

(13) Staatsarch. Antw. Hof van Assisen, A 1824-'27. Arrest tegen L. Diriksen (sic).

zonder tentoonstelling evenwel (!) (als een soort verontschuldiging en waarom dan?), vergoeding van de kosten (13 fl 52); levenslang politietoezicht; 50 fl borgtogt. Weer zijn vijf uren voorbij.

Het vonnis omschrijft nog eens terdege wat de opsluiting, „de réclusion”, betekent (art. 386), dat is de *enge opsluiting* „dans une maison de force” (wat van zeer groot belang zal blijken te zijn), met opgelegd werk voor diefstal door onderhorigen in het huis van hun meester.

Op 17 september 1824 reageert Diricksens van uit het Huis van Arrest van Justitie, met een smeekschrift gericht tot „Zyne Majesteit den Koning der Nederlanden, Prins van Oranje Nassau, Groot-hertog van Luxemburg, enz.” met „grootste trouw in de vaderlyke genegenheid”¹⁴.

Diricksens voert aan, dat hem, in 1818 „verzogt” werd „de kas op te passen zonder dat er inventaris van 't geld opgemaakt is, en enkelyk voor de betalingen, dewyl de heer van Cantfort specialyk gelast bleef voor de ontvangsten en dat met een tractement van 400 en de twee laatste jaren van 600 francs; wie in de wereld zoude voor zulken loon willen over ene kas van 400 à 500.000 frs verantwoordeleyck blijven”. Deze toon in het smeekschrift wekt allicht ergernis en is als een insinuatie te interpreteren. Wat volgt is noch min noch meer onbegrijpelijk en indien onwaar gewoonweg laster: „Den heer Ontvanger had hem toegestaan van tyd tot tyd zekere sommen uit de kas te gebruiken en alle byde hebben zelfs voor gemeen rekening met dit geld obligatiën gekogt, meenende, aangezien het eene particuliere kas was, dat men mogt zoo handelen”. De tekst gaat verder: „op het zeggen van den heer van Cantfort, dat den ondergeteekenden alleen daar voor verantwoordelyk was heeft men hem Judocus Diricksens¹⁵ alles dat hy bezat overgegeven en zoo ten vollen den deficit gedekt zonder zelfs te weten waaruit deezen deficit voortskwam”. Diricksens vroeg drie maanden respijt om het deficit te ontdekken. „Van Cantfort weigerde hem die vraag en niettegenstaande dat hy geen stuiver konde verliezen, dat hij ten volle gedekt was, maar hem alles afgenomen of alles afgeperst te hebben is hij, Diricksens, aan de justitie gaan overdraage.”

4

Het verloop van het proces heeft ons in deze niets wijzer gemaakt. Pas veel later vernemen wij, in verband met een hele serie rechtsverwickelingen, details, welke de kwestie doen aanvoelen als

(14) Alg. Rijksarchief 's Gravenhage. Staatssecretarie. Inv. 2170. Nr. 61.

(15) Aldus schrijft betrokkene zelf zijn naam.

volkomen onzuiver, ook dan nog als wij Diricksens beslist naar de letter voor schuldig houden.

Als het Kabinet van de Koning te Brussel het dossier met de smeekbede op 10 december 1824 voor advies verzendt aan de Minister van Justitie en deze op 20 februari 1825 het „gewezen van de hand” uitspreekt, dan blijkt wel zeer duidelijk dat niemand zich heeft laten intimideren door Diricksens' argumentatie, als zoude hij correctioneel behandeld moeten worden zijn volgens art. 408 des Wetboeks, daar waar hij gevonnisd is geworden op art. 386/3 en dus naar het Assisenhof verwezen werd, ook dan nog dat Diricksens weigerde in cassatie te gaan. Hij heeft zich „gansch geruineert”. De „jonge dierbare vrouw” wordt over het hoofd gezien, het „klein kintje” en „den ouden gebrekkigen vader”, de „in tranen smee-kende familie”. Ook de reeds acht maanden lange gevangenis leveren geen argument om gratie te verlenen aan iemand die bekent „meer onvoorzichtig” als plichtig te zijn geweest, en die „niemand schade toegebracht heeft dewyl naar dat hy wist dat hy zoude aan de Justitie overgegeven geweest hebben alreeds alles had betaald”. „Ach Sire, dat Uwe Majesteit haar laat verbidden”¹⁶.

Diricksens vraagt om een crimineel vonnis en „naar zyne straf bepaald te hebben laat hem toe, Sire, van te mogen in de gevangenis van Antwerpen verblijven; den ongelukkigen Judocus Diricksens zal hier op kosten van zijne familie blijven”. Hij zou gevoed worden door haar. Hij zou „het geluk hebben van zyne ongelukkige echtgenoot, kind en vader te mogen zien van tyd tot tyd en alle te zamen zullen loven de genegenheid, de Rechtvaardigheid en de goejonstigheit van hunnen *Koning*”.

Natuurlijk houdt deze smeekbede, qua vorm, niets anders in, dan wat alle dergelijke documenten zullen vermelden, maar mochten in de aanvang zekere details toch een zeer persoonlijke klank hebben, dan is het advies van de commissie der gevangenis van 28 januari 1825¹⁷ weerom voor de minister doorslaggevend genoeg geweest om het verzoek definitief van de hand te wijzen. In een alles behalve correct taaltje zeggen de heren Wantelée, Goubaux, Van Hooghten, Luyten, de Guchtenaere en een van de... „dat uit ingewonnen berigt voor den regter *zonneklaar schynt* (sic!) het misbruyck van vertrouwen vastgesteld geweest”. Diricksens voert „een geveinsde verontschuldiging” aan, als hij beweert enkele betalingen te hebben mogen doen. Het is ook „onwaerachtig” dat van Cantfort „teene-mael zoude schadeloos gestelt” zijn. „Hij heeft wel is waer” — in margine wel flauwtjes: „confirmé” — „by middel van *eenige*

(16) Staatsarchief Antwerpen. Zie noot 13.

(17) Alg. Rijksarchief 's Gravenhage. Alg. Staatssecretarie. Inv. 2170.

penningen, *eenig* zuilverwerk, *eenige* huisraed en *eenige* kleine eigendommen door zynen vader gegeven een deel der somme vergoed", een gering gedeelte „in evenredigheid van de ontvreemde som". Trouwens verscheidene voorwerpen „zyn alreeds aan de revindicatie onderworpen". Maar het ergste komt nu nog: „ten is niet uit noodwendigheid ofte eene speculatie dat den suppleant deze daad begaan heeft, maar hy heeft de ontvreemde som door verkwisting en eene ruimloze pragt verteert"; „daer en gelden bovendien geene de minste verlichtende omstandigheden" en „het is hoogelyk noodig dat het *misbruyk van betrouwen aengaende publieke penningen strengelyk en tot voorbeeld van anderen gestraft word*". Of Diricksens te Antwerpen zou kunnen ondergebracht worden, dat „vermynen wy vremd te zyn aan onze attributien". Eenparig spreken zij zich uit: geen ontslag; geen afslag.

Ondertussen is Judocus Diricksens ziek geworden. Hij wordt in St. Elisabethgasthuis opgenomen (rond oktober?) om, naar het „Bestuur der strafinrichtingen; studiebureau" op 4 september 1825 meldt¹⁸ „uit het gasthuis gehaald" te worden op 11 april 1825, een vol jaar — op een week na — vóór Zetternams geboorte en „na vilvoorden getransporteerd".

De zaken worden thans aardig wat ingewikkelder, precies wanneer de kwestie Diricksens in functie wordt gesteld van de levensbeschrijving van Zetternam. Van „uit zyne detentie" te Vilvoorden doet de gevangene op 5 juli 1825 een nieuw „Beroep aan de Mildadigheid des Konings"¹⁹, waarover op 12 juli weer om consideratiën en advies gevraagd wordt aan de Minister van Justitie. Na zich voorgesteld te hebben en er de nadruk op gelegd te hebben, nog eens, „dat hy reeds voor en aler hy door het Recht vervolgd wierd gewaarborgt had een waarde genoegzaam voldoende voor de schadeloosstelling" zal Diricksens „de tijd van Zyne Majesteit niet lang ophouden" met het geval-zelf. Het gaat om een smeekbede zonder meer: „Den suppleant is gehuwd en vader van een minderjarig kindje die benevens een bedrukte moeder zyn gemis bitterlyk betreuren en langer van dezelve moettende afgescheurd blyven, *zekerlyk aan menigvuldige gevaren zullen blootstellen die gewoonelyk een huisgezin overvallen, die van hunnen steun beroofd zyn*".

Deze geursiveerde passus krijgt weldra een smartelijke betekenis. Hij is van veel meer belang dan het verwijzen naar „een oude grijze gebrekkelijke vader", naar de familie uit „eene fatzoenelijken stam gesproten". Diricksens zou willen bewijzen, „dat de ondeugd in zyn hart niet geworteld is" en smeekt om strafvermindering.

(18) Voetnoot bij opsluitingsakte van het Justitiehuis. Reg. 4, f° 51.

(19) Alg. Rijksarchief; Alg. Staatssecretarie. Inv. 2300.

Omtrent zeven maanden was hij ziek²⁰ en thans is „er te vreezen, Sire, dat hy in zyne treurige detentie ten grave zal dalen. Ach! Ach! Sire, gewaardigd tog by de Plechtige intrede uwer welbeminde zoon Frederick in hoogst deszelfs luisterlijke Echtverbintenis”, dat „de *suppleant aan eene bedrukte echtgenote* met wie hij maar 8 maanden vereenigd was als het bitter noodlot hem uit hare Armen rukte”, teruggeschonken worde. „Vergunt hem, Sire, deze blyden en gelukkigen tweeden huwelyksdag, en eenmaal door *God* en de *Wet* verbonden zynde, nu wederom mogen vereenigd worden door de Edelmoedigheid van *Zyne Majesteit*, om gezamentlyk het overige hunner dagen te besteden om hunne Vurige gebeden aan den *Almogenden* op te offeren, tot welvaart van het Luisterlyk huis van *Uwe Majesteit*. Sire! t welk doende; 't is de gratie die zeer Vuriglyk van *Uwe Majesteit* afgesmeekt word. J. Diricksens, klassee O.N. 278”. Dit alles zoals het eerste stuk, keurig en sierlijk à l'anglaise gecalligrafeerd. Wij herinneren ons immers het oude Nieuwjaarsvers voor zijn vrouw geschreven?

Wanneer ontstaat dit nieuwe pathetische document? *Precies op 't oogenblik dat over de geboorte van Zetternam wordt beslist!* (5 juli 1825). Eén van de gevaren die een huishouden van een gevangene kan overkomen is wel, dat van de geboorte van onwettige kinderen. Zo hier! Inderdaad, negen maanden later, op 4 april 1826, wordt „den vader afwezig zynde” (op het adres van de moeder, Schipperstraat) Judocus Josephus door de baker ingeschreven als tweed zoon van Diricksens, geboren²¹ — naar de doopakte vermeldt — te vijf uur 's morgens. Het doopregister van de St. Pauluskerk vermeldt bovendien in margine „*Klappysstraat*”, wat er op wijst dat de moeder niet gehuisvest was in haar eigen woning.

Werd Zetternam niet in de maand juli geconcipeerd, dan kan het ook bij vroegtijdige geboorte september zijn geweest, maar dit verandert niets aan het netelige probleem, want wij moeten voor waar houden dat Diricksens in zijn „réclusion” te Vilvoorde zijn vrouw niet heeft kunnen benaderen! Niemand in de rechterlijke wereld van heden is inderdaad bij machte te zeggen dat aan dergelijke gevangenen, zoals wel eens nu, voor hoge redenen, een kort verlof, zij het maar van één dag, werd toegestaan. Anderzijds ontbreken op de staatsarchieven de desbetreffende registers. Zij werden, zo veronderstelt Algemeen Rijksarchivaris Prof. Dr. E. Sabbe, opgeruimd met alle — bij veelvuldige verhuizingen — hinderlijke papieren.

(20) Zie blz. 326.

(21) Als peter en meter staan vermeld *Judocus Duerman* (een verwante langs vaderszijde; moeder heet Maria Catharina Duerman) en Anna Maria Schils.

Het enige waarop wij nog zouden kunnen wijzen geldt de roman „Lambrecht Hensmans” van Hendrik Conscience betreffende een rechterlijke vergissing. Hij had — naar tijdgenoten beweerden — betrekking op een ander persoon dan Zetternams „vader”. Parallellen treffen wij modernen, nochtans wel aan en van heel bijzondere aard is de beschrijving van de gevangenis te Vilvoorde, zeer zeker.

Summa summarum : reeds vóór zijn geboorte greep het lot hardhandig in Zetternams bestaan in om het te tekenen met een heel uitzonderlijk signum. Nooit heeft hij zich onder de greep uitgewerkt en de vlucht in de pseudonymie heeft voor hem meer dan één aanleiding gehad. Het lag in zijn lijn, zijn schuilnaam een betekenis, een voor hem, de egocentrische, leesbare vertaling mee te geven. Koos hij geen doorzichtige namen voor zijn romanhelden : Triste, Luchtervelde, Felix en vele dergelijke meer?

Maar laten wij die „naamgever” nog eerst volgen, want het leven van die voor Zetternam *wettige* man heeft zijn beslag nog lang niet gekregen. Terwijl hij in de gevangenis verblijft, houdt Van Cantfort zijn eigen belangen in het oog en doet in de loop van 1825 en 1826 de echtgenote Diricksens, als voogdesse, dagvaarden. In januari 1826, de 3de januari wordt Meester Smets opgeroepen voor de 5de van dezelfde maand. Wegens het niet verschijnen van Mw. Diricksens wordt de zaak verdaagd voor veertien dagen, dan nogmaals met één dag. Op 20 januari wordt vonnis gewezen : ter wille van Van Cantfort, en al beweert de vrouw niet te weten wat haar man schuldig zou kunnen zijn, zullen alle mobiliën (waaronder munten, penningen en boeken) openbaar verkocht worden ter uitvoering van de vroeger uitgesproken straf. Kosten van het geding 841.61 fl. Registratie (23-3-1826) : 323.25 fl. In het verweer van Meester Smets horen wij andermaal aanvoeren, dat de vader zich borg had gesteld om „zijn zoon *en den heer Van Cantfort*, eisscher uit de handen van de politie te houden” ; de advocaat aarzelt niet te spreken van „dwang, bedrog of arglist”, en verwijst er naar dat de eiser zou moeten bewijzen *wat* Diricksens in waarheid schuldig *zou* kunnen zijn!

J. Diricksens van zijn kant beweegt zich ook. Of de stukken, die het Stadsarchief van Antwerpen bezit²² direct in verband zijn te brengen met het laatste verzoekschrift van Diricksens, is vooralsnog niet uitgemaakt, maar zeker is, dat wij beschikken over een „zeer geheim” en in keurig Nederlands gesteld rapport 820 door het lid van de Gedeputeerde Staten G. de Caters op 4 september 1826 tot de stad Antwerpen gericht, omdat bij de Provincie een

(22) *Dossier Van Cantfort.*

verzoek om herziening van de straf van Diricksens was ingebracht. De Caters eist een *prompt* en *beknopt* antwoord op de één-en-twintig *pertinent* door hem gestelde vragen. De stad antwoordt *omstandig* in vrij onbeholpen Nederlands. Maar bovendien bestaat nog een „Rapport à son Excellence le Ministre de la Justice à la Haie fait à Bruxelles le 12 juillet 1826”, dat goed en wel voorafgaat aan de vragen van De Caters. De aanleiding hiertoe kennen wij niet!

Dat een jaar verloopt tussen Diricksens verzoek en de wederbehandeling van het geval is niets uitzonderlijks. Ook de eerste keer verliepen maanden. Typisch is evenwel, dat de stukken die hier onder de hand liggen elkaar alvast op één voornaam punt en dan ook duidelijk tegenspreken, want als de Caters vraagt²³ „welke geacht moet worden *de publieke opinie* over deze gehele zaak te zijn”, dan antwoordt Antwerpen (hoe kon het anders?) „de publieke opinie is geweest dat Diricksens eenen dief is”, waartegenover het oordeel van Brussel staat aan 's Gravenhage overgemaakt houdende de bevestiging dat Diricksens „*seul condamné*” is, „*non-obstant la voix publique*”! De inzet van dít rapport is al hoogst merkwaardig: „*curieux d'approfondir cette affaire vu les contradictions manifestes qui étaient absolument trop palpables, après bien des recherches et des renseignements, je crois du devoir de tout être sensible et juste de transmettre à votre autorité suprême un succinct aperçu du fruit de mes recherches sur cette affaire, qui a fait tant de bruit à cette époque*”²⁴. ...

Tussen beide stukken nu past een opdracht van de Minister van Justitie om aan de Gouverneur van Antwerpen een brief te zenden²⁵, dezen verzoekende den Minister „berigt, consideratiën en advies te zenden omtrent een adres *toegekomen uit Brussel* en waarin Van Cantfort als de schuldige van de verduistering zou zijn aangewezen. In margine staat nog flauw te lezen (van een andere hand): „het potlood op het adres uitvegen”.

Dat zo hoge instanties zich met vele omstandige papieren om het geval *blijven* bekommeren, wijst er wel op hoe onzeker men zich voelde in een zaak die, naar Antwerpen wist aan te brengen, van aard was geweest om maatregelen te treffen ten einde het stadskrediet te beveiligen.

„*Seul condamné*” zegt Brussel over Diricksens. Natuurlijk: onrechtstreeks betrokken in het deficit zo is de Stadsontvanger-zelf,

(23) Zie blz. 328.

(24) In een brief van Van den Branden aan Frans de Cort (13 maart 1876) gewaagt hij van Van Cantfort als medebeschuldigde „in het bestelen van de stadskas” (AMVC B 821 / 1 a).

(25) Alg. Rijksarchief 's Gravenhage. Min. van Justitie. Inv. 659.

die — zegt Antwerpen — „een eerlijk man gebleven is” ; hij heeft enkel „naer een berispelyk vertrouwen gehandelt”.

Er waren anders door De Caters een paar pertinente vragen gesteld — geïnspireerd door het rapport aan de Minister van Justitie o.a. deze : *bestond er al een deficit, zogezegd vóór 1814* (tien jaar vroeger) ? Antwerpen heeft dat moeten toegeven : de Regentieraad wist dat ! Historici beschouwen nu als normaal, dat tijdens regimewisselingen als deze van 1814-1815 wel een en ander kon gebeurd zijn ; zij zullen eveneens als mogelijk aanvaarden dat laakbare voorbeelden geconstateerd bij voorgangers niet precies aanzetten tot probiteit ! In het Brusselse rapport staat duidelijk vermeld dat Brunelle, Borrekens en Verbraek in hun tijd óók tekorten nalieten...

In de doolhof van gegevens is verder nochtans klaar, *dat geen kasinventarissen werden opgemaakt*, ook niet als Diricksens op het kantoor verscheen ; dat de *kasverificatie steeds een formaliteit* was en dat de Stadsontvanger zijn „schrijver” Diricksens de middelen aanduidde hoe hij het moest aanleggen om tot een aanvaardbare balans te komen ! Trouwens een verschil van 6.00 à 8.000 F verontrustte niemand en werd niet de moeite waard geacht om daarover proces-verbaal op te stellen. Van de komst van de schepenverificateur werd de Stadsontvanger ook steeds verwittigd. Het al of niet bestaan van twee sleutels is bovendien een open vraagje gebleven. Het lijkt wel duidelijk, dat „men” geen kennis heeft willen nemen van de persoonlijke „klappers”, zijnde de journalen van Diricksens, om de kasbeweging te controleren. Heeft de Stadsontvanger gespeculeerd met stadspenningen ? Nog een vraag die onbeantwoord is gebleven. Neen, het rapport Brussel/'s Gravenhage is, buiten het Antwerpse getuigenis om, niet voordelig voor de Stadsontvanger-zelf, die o.m. in 1819 2000 F opvroeg welke in 1824 nog niet vereffend waren. Vreselijk klinkt alles wat onopgelost blijft : of vader Zetternam gesommeerd zou zijn geworden een schuldbekentenis te tekenen groter dan wat hij — *gestimuleerd door zijn chef-zelf* —, zo jong, tóch genomen zou hebben, waarna hij, stante pede, als in een hinderlaag — de politie stond achter de deur — en eens een schuldbekentenis ondertekend, zou zijn aangehouden zonder enige kans op verweer²⁸. Hij is dan ook niet veroordeeld geworden voor het hele bedrag van het deficit !? Het lijkt alles zeer erg op een Zetternamse roman. Sommen uit de kas genomen zouden — zo zegde de zich verdedigende Stadsontvanger — apart geboekt zijn geworden om het Atheneum te bouwen. Werd daarvan iets bewezen ? Van de Octrooi-raad zouden

(26) Zie blz. 321.

nooit bedragen zijn overgebracht naar andere rekeningen. Gecontroleerd is het niet.

Het rapport uit Brussel spreekt van „promesses fallacieuses” aan vader en zoon, gedaan door de Stadsontvanger én zijn echtgenote, ten overstaan van een verklaring als deze : „Pour assurance et garantie d'une somme de 88.470,28 frs que le soussigné Josse Diricksens déclare être redevable au surnommé V.C. pour espèces qu'il a eus sans connaissance du sieur V.C.”. „Circonstances” zo zegt het stuk „qui ont été bien publiques alors le sont encore aujourd'hui”, waar het Antwerpse stuk duidelijk zegt dat nu alles veel te lang voorbij is om er — zonder enkwest — nog iets over te zeggen! De pers-zelf heeft over de zaak nooit gehandeld dan door berichtjes à twee, drie regels.

Het Brusselse rapport aan Den Haag sluit op een hard oordeel : Zijne Excellentie zal moeten erkennen dat de werkelijke schuldlige niet gestraft is geworden, tenzij door het bekend worden van het geval, maar zonder dat de overheid van de ernst doordrongen is geworden.

Er hangt een waas over de geschiedenis, voor een Assisenhof gedeeltelijk met gesloten deuren behandeld op 1 en 2 september 1824²⁷ ; onderend voor het ambtenaarschap : het is alsof de chef zou hebben laten „nemen”, om het zelf ook te kunnen doen en dan de volle schuld te werpen op de onderdaan met de belofte vooraf die wel te dekken, *maar daarvan is, de uitkomst gunstig zijnde, niets gekomen*. Staan wij werkelijk voor een handigheid, een bepraamd spel? Misbruik, niet van argeloosheid, want Diricksens lijkt zeer heel plichtig, maar misbruik van in anderen, met gezag bekleed, gesteld vertrouwen? Wrok, alleen wrok tegenover de grote heren, die weten hoe de wegen van de Justitie moeten bewandeld worden, kan van zulke botsing der gewetens overblijven.

Indien deze versie waar is, dan werd te Antwerpen ten jare 1824 een schandelijk stuk bedreven!

Wat is de uitslag in 1826? Heeft het Antwerpse oordeel gepri-meerd tegenover het oordeel van Brussel? Wij tasten in het duister : de stukken zijn er niet²⁸. Het is ook te betreuren, dat in de documenten van het Staatsarchief te Antwerpen van de rechterlijke bescheiden (1824) de verslagen van de getuigen ontbreken. Zij werden daar ook *nooit* in depot gegeven. Welk is, in het geding, de rol geweest van de collega van Diricksens, de genaamde Willem van Heirstraten, *54 jaar, en boekhouder van Van Cantfort*? Heeft hij vóór deze of tegen de jongere bediende gepleit?

(27) Staatsarchief Antwerpen : Hof van Assisen A 1824-1827.

(28) Het archief van de Prov. Antwerpen moet eveneens melden, dat bundel 820 in haar documentatie niet aanwezig is.

Tijdens het proces is er sprake geweest van verhandelde bedragen van 10.000 en 2.000 F zonder spoor of tegenwaarde, maar het antwoord van Antwerpens magistraat bij monde van burgemeester Van Ertborn, schepen F. Verdussen enz. is zó voordelig voor de stadsontvanger dat verder nadruk leggen op de omstandigheden unfair zou kunnen blijken te zijn tegenover Van Cantfort of ingegeven door apriorisme, maar wij houden hoe dan ook de indruk over, dat te dien tijde een zeker los verband de bankpapieren bijeenhield. Wij kunnen vernemen, dat de magistraat het betalen van voorschotten aan Schepenen, dit op hun wedden, vrij normaal vindt... mits de betrokkenen het risico maar werkelijk dragen! Maar hoe van „hoger hand” iets weigeren of hoe de teugels aangeetrokken, zo er steeds opene papieren rondwaren? Heeft de stadsontvanger het ontdekte deficit soms niet stante pede aangevuld? Wordt geïnsinueerd dat de stadsontvanger te wege zou zijn geweest af te zeilen naar Cuba om er een broer te vervoegen, waarmede hij zich in lange niet meer zou opgehouden hebben, Antwerpen weerlegt die aantijging kordaat: de stadsontvanger is te oud op leeftijd, te weinig ondernemend om zich hierop voor te bereiden. Eén keer wil de Antwerpse getuige iets meer schrijven, maar de mededeling blijft hem na „voor zoo veel ik...” in de ganzeveer steken!

En ten slotte dit: wat voerde de beschuldigde uit met het genomen geld? Hij kocht, naar zijn eigen getuigenissen, meestal „rareiteiten, boeken en penningen” die hij en zijn vader — niet onbemiddeld — in pand hebben aangeboden. Interessant in deze is, dat de jonge man, even meerderjarig, manifesteerde een zekere cultuur te bezitten, wat al zeer contrasteert met zijn toestand als man aan lager wal, als hij sterven zal. Maar dan is hij — en zijn vrouw meteen — volkomen geruïneerd. Het huis aan de Ossenmarkt moest verlaten worden.

De beker is nog niet geledigd voor de familie. Op 2 februari 1827 hoort Juffrouw Anna Maria Albrechts zich verwijzen tot betaling van een bedrag gevormd door 5 % verwijlrenten op de aan Van Cantfort door Anna Albrechts én Joannes Henricus Diricksens, „eigenaar”, sedert 13 februari 1824 verschuldigde som. Verder volgt de uitvoering van het vonnis haar loop: op 18 augustus 1827 overhandigt deurwaarder Jos Lombaerts de catalogus van de veiling die weldra op 10 september en volgende dagen gaat plaats hebben; het aanplakbiljet wordt uitgehangen op 30 augustus, J.F. Willems (!) int de registratiekosten: „0,80 fl plus 0,21 fl verhooging”.

5

Het toeval nu heeft gewild, dat wij aan het in-droeve relaas nog een blaadje kunnen toevoegen. Zekere dag, vóór enkele maanden, informeert Prosper Arents bij ons of wij een keurig-gave veilingscatalogus, die op de titelpagina geen eigenaar van bezittingen aanwijst zouden kunnen terecht brengen. De titel: *Catalogus / Van eene fraeye en kostbaere verzaemeling / van Historische, Letterkundige, Numisma / tische, Poëtische en andere / Boeken. // Antieke en Hedendaegsche, Goude, / Zilveren en Kopere / Penningen en Munten....*. Onze gedachten gingen dadelijk in de richting van Diricksens, al wees de datum „Lundi le 10 Sempembre 1827 et jours suivans” aan, drie jaar dus na de feiten, die wij kennen. Een notatje op een witte bladzijde liet weldra helemaal geen twijfel meer over: er stond in slecht schrift en foutief geschreven: „1827 / Vente de Dierckx employé infidel du receveur de la ville”.

De venditie die plaats had bij F. Van Dyck in den „Ouden Voetbogen-Hof, by de Gasthuys-Bemde” (= het huidige Kunstverbond) werd geleid door notaris Gislain en omvatte... 2387 roepnummers, gedrukt op 136 bladzijden. Er werden 457 werken verhandeld in een paar honderd volumes, misschien het dubbele meer, daaronder 78 nummers folianten, 67 quartowerk en 312 titels in octavos en kleinere formaten. Aan munten en penningen kwamen 1930 nummers ter tafel, waarvoor de verkoophoudende notaris het nodig achtte de referenties aan te geven in Van Loon, Van Mieris, Mignet, werken die trouwens met vele andere numismatiek-studiën in de catalogus-zelf figureeren.

Om de verrassing volmaakt te maken kan er op gewezen worden dat het Staatsarchief van Antwerpen onder Notariaat 656 de minuten van deze venditie bewaart²⁹, waaruit wij vernemen dat zij in haar geheel opgebracht heeft 8.190.95 gulden, het zij zo wat één vierde van de geëiste som.

Wie nu hebben daar samengezeten in september 1827 om te bieden op de voorwerpen (huisraad, linnen, juwelen, kabinetten voor medailles en penningen, boeken en munten)? Er was begonnen met het laatste nummer (457) van de kleine formaten („*De Werken van P. Ovidius Naso, Leyde 1678, 2e en 3e deel*) om op te klimmen tot nr. 1 „*Bybelsche figuren, vertoonende de voornaemste Historien der Heylige Schrifture. Amsterdam, orné de superbes gravures d'après Rubens, Jordaens, M. De Vos, Le Tintoret etc. avec le texte en différentes langues*”. Onmiddellijk daarop kon dan begonnen worden met de 458 „*Denarius van Augustus*”, antieke pen-

(29) Notariaat nr 656, notaris Gislain.

ning in zilver beschreven bij Mignet, om tot 608 met antiek voort te gaan en dan met de „Hedendaegsche Goude” penningen te beginnen naar Van Loon geïdentificeerd, en de hele zaak af te handelen.

Onder de kopers treffen wij aan Frans Verachter, Van Bombergen, Van den Broeck, De Graef, Van Geelhand, Vermoelen, Hermans, Kreglinger, Lauwers, Van Spanghel, De Haes, Van den Bulck, Verberckt, Majoor de Boer, De Ridder, Van Ravensteyn, Everaerts, Leenders, Myin, Storms, Hel(l)emans, Ram(de?), Zanden (Van der?), Van Deun, Carpentier (ontvanger), enz. Menig te Antwerpen gevestigde reputatie staat er onder vermeld, alleen één man niet! Jan Frans Willems! In 1827 beschikte hij toch over voldoende middelen? En de toestand van het verkochte goed zal niet van de slechtste geweest zijn, want zeer dikwijls gaan de titels vergezeld van b.c., t.b.c. (bien conservé, très bien conservé) als er al niet te vinden is „pap. super. bien conditionné”. Blaeuws *Grooten Atlas oft Werelt beschryving* in 12 vol. wordt aldus beschreven: vél(in) g(rand) p(apier) d(oré) s(ur) tr(anches) en p(lanches) t(rès) b(ien) c(onservées) magnif(ique) exempl(aire), les planches sup(erbement) enlum(inées) rel(iure) uniforme”.

Vond Willems zijn gading niet in het gebodene? Was hij wars van het spelletje en legde hij zijn handen niet om dergelijke bagage?

De documenten waarover wij thans beschikken verdienen een onderzoek, zowel de catalogus van de werken en de lijst van de gemaakte bedragen, als de lijst van de penningen en munten met hun prijzen, al ware het maar om ons aldus een gedachte te kunnen vormen van de verhouding tussen het voorwerp en zijn waarde toen en nu. Enkel twee voorbeelden kunnen hier aangehaald worden: de serie Blaeu (nr. 10) daareven beschreven in haar uitzicht haalt in 1827 80 florijnen, waar de huidige handelswaarde 36.000 F bedragen zou. Een „drydubbel Souvereyn” Albert en Elisabeth, 1616 (nr. 624) door het Penningkabinet te Brussel gekwoteerd tussen 50.000 à 80.000 F ging in 1827 42.25 gulden. Bij een ev. omzetting van goederen in handels- of koopwaarde spelen natuurlijk heel wat factoren mede, die de vergelijking-zelf haast met imponderabilia volstoppen. Toch kan aanvaard worden, dat de veiling aan de lage kant is gebleven en zeker niet verliep in het voordeel van de familie Diricksens.

De analyse van de veiling moet dus achterwege blijven³⁰, toch is een beknopte karakteristiek niet overbodig, omdat zij bewijzen kan, dat de stof Willems niet veel nieuws kon bieden: er is zeer

(30) Stadsbibl. Antwerpen. B 84945/46.

weinig in het Nederlands gesteld werk, tenzij historische studies (Wagenaar, *Vaderlandsche Historie*, 55 vol.) of aardrijkskundige (*Beschryving van Amsterdam*, 13 vol.) items, verder wel Franse zaken te Amsterdam en Maastricht gedrukt, quasi geen Duits werk, sporadisch iets Engels! Maar in verband met de vroegste geestesrichting van Zetternam-zelf meegekregen van zijn verarmde moeder is het ten slotte van belang te weten, dat de 457 nummers in hoofdzaak Frans werk brengen in hele series, zodat de atmosfeer waarin de moeder-echtgenote leefde — voor zover ze inderdaad geletterd is geweest — een Franse basis kan gehad hebben.

Zou de welgestelde grootvader (eigenaar, wever) dan ook georiënteerd zijn geweest op Frankrijk? En heeft de zoon — veroordeelde klerk — zich hoofdzakelijk in die richting voort ontwikkeld? Revolutionnair is de aard van de geschriften (hoofdzakelijk 18de en 19de eeuws) niet, toch wel interessant en het onderlijnen blijft weer waard, dat verschillende auteurs in verschillende uitgaven vertegenwoordigd zijn. Staan wij voor een bibliofiel, een waardenverzamelaar of voor een kritisch ingesteld man?

Een Jean Jacques Rousseau komt niet voor. Voltaire heel even met één „*Herodiade*” (1817), maar tweemaal „*Les erreurs de Voltaire*” van C(l).F(r). Nonnotte. „*Lettres persanes*” van Montesquieu daarentegen treffen wij wel aan. De Abbé Fleury staat vermeld met 36 quarto volumes „*Histoire Ecclésiastique*”, F.X. de Feller (in 8°) met 13 banden „*Dictionnaire historique*”. Het befaamde „*Traité des études*” van Rollin (1777) is aanwezig en als basis voor de verzameling geldt wellicht het „*Manuel du libraire*” van Brunet (1814).

Door heel veel klassiek werk munt de verzameling niet uit, al komt een Plutarchos (25 banden) voor, ook Homeros, Esopus, Longos, Anacreon, Ovidius, Aurelius, maar dan alles in vertaling. Daar ligt dan ook geenszins het zwaartepunt van de literaire verzameling, doch wel, zoals gezegd, bij de Franse auteurs. Daaronder de klassieken Corneille, Boileau, Racine, Molière meer dan éénmaal, ook Lafontaine verchijnt bij herhaling op het appel, verder de fabeldichters Fénelon (driemaal) en Florian. Onder de wijsgeren komt Pascal voor en dan een hele trits abbé's (Barthélémy, Bourdaloue, Fleury); als schrijvende dames komen de Sévigné, de Maintenon en de Staël voor. Malesherbes en Marivaux zijn niet vergeten. Le Sage evenmin. Een keer breekt de naam van Chénier door en zelfs duikt Nodier op, wel een van de jongste aangekochte werken (1822). Het merendeel van de werken behoort uitgesproken tot de 18de eeuw; de Belgische persen zijn slechts pover vertegenwoordigd.

Uit de wereldliteratuur zijn te noemen Cervantes, Tasso, Metastasio. De Engelse literatuur levert Osian, Fielding, Swift (tweemaal), Richardson, let wel niet in het oorspronkelijke, op. Gallands „1001 nacht” figureert tweemaal in de verzameling.

Wat de Nederlandse letteren betreft zijn elf Vondel-uitgaven te vermelden, Cats in de uitgave van Feith en dan vooral Campo Weyermans „Levensbeschrijvingen” (1729, gr. p. c. c; magnif. exempl.) en Cornelis de Bie's „Gulden Cabinet...” (Lier 1661).

Naast de letteren gaat de aandacht meestal naar de moderne — meestal Konings — geschiedenis, of naar de fouten van de Franse revolutie. Het is reeds gebleken dat enkele standaard-atlassen in de verzameling prijken, ook een paar volumes reizen, bovendien komen insecten- en vruchtenboeken voor, nog tuinarchitectuur, steeds in mooie uitvoering. Een greep vrouwenliteratuur (geen romans!) is nog samen te lezen zoals daaronder een „*Lavater des dames*”, een „*Lavater protatif*”. Niet te vergeten de royale albums met reproducties van meesterwerken aanwezig in grote musea.

Alles bijeen een goede, vrij uitgebreide, misschien iets te willekeurige en dan ook weer te eenzijdige doorsnee-bibliotheek. Vermoedelijk in haar geheel zeer goed verzorgd.

Laten wij nu nog onze blikken over de venditieprijzen glijden, dan is op te merken, dat De Montfoucons „*Antiquité expliquée*” (1719, 15 volumes, très recherché) 152 gulden opbrengt, het maximum bedrag van de venditie. August Rösel: „*De natuerlyke Historie der insecten*” (Haarlem; 8 volumes) brengt het tot 40. De aangehaalde Campo Weyerman werd met 18.50 fl van de hand gedaan. Een „*Histoire naturelle...*” van Buffon (1785, 54 banden) gaat 46 gulden.

6

Hoe luidt nu het voorlopig besluit in dat in de levensbeschrijving van Zetternam voortaan onmisbaar geworden intermezzo? Eugeen Zetternam zonder vader, — hetzij zijn vermeende vader „van diefstal beschuldigd” slachtoffer is geworden van een duivelse intrigue, hetzij zijn werkelijke vader onbekend is gebleven —, Eugeen Zetternam stapt het leven in als „verworpelingske der aarde”, sociaal belast en getekend. En anderszins, indien de vervolgte kashouder zijn vader helemaal niet is — wat de betrokkene op manenleeftijd toch moet vernomen hebben — waarom heeft de auteur zich dan achter de geschiedenis, zoals wij die thans kennen, verscholen? Zij kon hem, persoonlijk, dan toch niet treffen! Tenzij de „ambiance” van het slachtofferschap hem, om tijdsredenen, beviel! Het is wel zonderling, dat Zetternam in een brief aan J.F.J.

Heremans³¹ bekent de zoon te zijn van *een weduwe*, wat betekenen kan, dat hij een natuurlijk kind was. Hij spreekt in zekere zin waarheid nochtans, want Diricksens is, zoals verderop blijken zal, in 1847 reeds dertien jaar dood! Van den Branden die meer wist dan hij in 1876 schreef, vergulde de pil op deze wijze³²: „Toen onze schrijver ter wereld kwam klonk hem de blijde welkomstgroet des vaders niet tegen. De *verlatene* (!)³³ moeder besproeide haar arm wichtje met *tranen van spijt en wanhoop*, daar slechts ellende haar en hare vaderlooze zoontjes tegengrijsde in de toekomst”. Is de zin van Zetternams schuilnaam dan aldus op te vatten: hij, die mijn wettelijke vader gevangen deed zetten (Van Cantfort) heeft mij de kans op een echte vader, op een echt milieu ontnomen. De „zetter” heeft „genomen”! Hoe nu ooit nog achterhalen, wie Zetternams werkelijke vader zou zijn geweest...?

Hoe dan ook: het milieu is miserabel! Het leven heeft Zetternam weinig goede kanten aan te bieden. Zijn jeugd behoort tot de allerellendigste die wij in onze letteren kennen, want zetten wij onze opsporingen nu voort, dan vernemen wij dat in weerwil van het feit dat de openbare opinie Diricksens voor onschuldig hield — zeggen wij gedeeltelijk — de man pas in 1828, na vier volle jaren genadeloze opsluiting, vrijkomt. Welnu... op 6 december 1828 laat hij zich van de Schipperstraat (het huis van zijn vrouw³⁴) afschrijven naar de Rijnpoortvest; op 4 november 1831 naar St.-Jacobsmarkt 75, en dan laat hij op 22 mei 1832 — merkwaardig incident — zijn achtjarig zoontje, Jan Hendrik, Zetternams „halfbroer” bij hem inschrijven. Meer nog: hij trekt er op 23 maart mee naar Brussel³⁵! Daar sterft op 30 mei 1833 „te elf uur ’s avonds Josse Diricksens, 33 jaar en 4 maanden oud”, aan een oorzaak die wij vooralsnog niet kennen. De aangevers van het overlijden zijn een vijftigjarige zadelmaker, Josse Segers, en een zestigjarige Henri Denys, die niet schrijven kan. De overlevering spreekt van zelfmoord. Brussel kan geen opheldering verstrekken hoegenaamd. Was hem het levenslange toezicht van de staatspolitie te zwaar geworden, vertrok hij daarom uit Antwerpen en maakte hij er nu een eind aan? Is de verwoesting van het gezin Diricksens — door de „zetter” geprovoceerd — niet volkomen? Ten slotte weer een typisch feit: het zoontje keert bij de moeder terug, maar dit pas meer dan drie jaar later, op 10 oktober 1836³⁶. Waar verbleef het

(31) Univ. Bibl. Gent, Briefwisseling Prof. Heremans.

(32) Op. cit., noot blz. 317.

(33) Zie hieronder.

(34) Zie hierboven.

(35) Maar de Burgerlijke Stand van Brussel meldt: ingeschreven Minimestr. 59 (1e sectie '32-'33) 4 april 1833: Diricksens.

(36) Zelfde bron tekent aan 27 september 1836.

kind van 1833 tot 1836? De registers zwijgen. De jongen, Jan Hendrik, is bij de „herstelling” van het vaderloos³⁷ gezin nu twaalf jaar oud. Zetternam zelf acht.

Is dan inderdaad af te leiden, — maar het onderzoek naar het vaderschap is verboden — dat Judocus Diricksens „zijn” tweede kind, Zetternam, niet erkennend, er de last niet van op zich nam? Brak de vervolgde man alle verband met zijn familie, omdat zijn echtgenote hem tijdens de gevangenschap ontrouw was geweest, „één van de gevaren” waarover hij het had te gepasten tijde?

Het is al met al een lang verhaal, dat toch eens diende uitgeschreven te worden, omdat zoveel gissingen opgang hebben gemaakt. Beschikte (Julius) Pee destijds over meer gegevens? Dan is het jammer dat zijn ingezette studie niet verscheen om ons uit de waan te helpen.

7

Zeker kan nog meer waarheid Zetternams leven niet helpen verhelderen. Het is al miserie waar hij zich wendt, en ook hij heeft schuld aan de geschapen situaties in het eigen bestaan. Zeer jong leert hij *een vijf jaar oudere* vrouw kennen: Anna Joanna de Ridder (2 okt. 1821). Wanneer de moeder merkt, dat de kennismaking aanleiding wordt tot een verhouding met deze misschien ervaren, *ouderloze* vrouw en verwickelingen niet uitblijven, verhuist moeder Zetternam naar de Mutsaertstraat 4; zij zendt haar zoon in volslagen armoede naar Gent, om hem pas op 2 augustus 1848 te laten weerkeren: ondertussen was Zetternam voor legerdienst opgeroepen. In 1849 huwt hij: twee onwettige kinderen (van Joanna de Ridder!): Catharina, 25 juli 1846 en Rosalia, 3 juni 1849 zijn te erkennen. Getuigen bij het huwelijk zijn: Hendrik Conscience en Hendrik Peeters, beiden zo wel bekend.

Van 31 mei 1849 woonden de echtelieden samen aan de Oude Steenweg 107, adres dat onmiddellijk daarop nr 11 werd en dat bleef tot Zetternams overlijden op 10 oktober 1855.

Voor de verhoudingen in dat huwelijk moeten wij vooralsnog vertrouwen op de goed geïntentioneerde parafrase, die Van den Branden ervan geeft. Een ideale verstandhouding heerste er bij pozen zeker niet.

Het was immers al zo ellendig begonnen door het ingrijpen van Zetternams moeder, die haar zoon, „de bastaard”, zeer jong en zonder middelen het huis had uitgewezen en naar Gent had verbannen. Zag zij zwarte schaduwen? Dreef zij Zetternam en zijn

(37) Zie blz. 337.

liefje ongenadig uiteen, zelfs al was er een kind op komst? Zetternam wist dat zelf niet zo goed, want hoe dient anders een gemoeds-uitstorting in een brief aan Jan van Beers³⁸ geïnterpreteerd te worden: „is het kind dan tóch van mij?” Ziet, het is alles zo nieuw na de bedekte toespelingen van Van den Branden, dat wij langs de brieven aan Van Beers om veel dichter komen staan bij het leed van een jonge man van nog geen twintig, die spartelt in het levensnet, te midden van een wereld in gisting, maar die — bevrijdend — gewekt wordt door de wiekslag van de kunst en aldus wordt tot één van de meest verdienstelijke, één van de meest originele figuren uit onze letteren, waarbij de beperktheid van de prestatieperiode— tien jaar! — ons pas voor goed laat vermoeden welke rijkdom aan talent en aan geest juist in de helft van de negentiende eeuw in ons volk verborgen lag, om eens gewekt, quasi onmiddellijk te doven.

Onze rouw gaat dan niet enkel om Zetternam, naar zijn half-verlaten vrouw, die wellicht niet zo goed heeft kunnen volgen dan betamen zou aan de zijde van een zo beproefd en begenadigd man, naar zijn „drie” zo jonge kinderen. Onze spijt gaat ook naar onszelf, want werkelijk, en zonder formule, wij zijn toch mede de verliezende partij!

Hoe dan ook, naar het einde toe zou Zetternam, zonder te breken met zijn familie — zijn meer en meer zich manifesterend religieus gevoel zal hem daarvan weerhouden — het echtelijk dak niet altijd meer zoeken, om aan het gezeur van de huisvrouw, quasi zonder middelen!, te ontkomen en aldus zijn eigen literaire en politieke weg — als een roeping op zijn manier — te volgen. Maar de toespelingen van Van den Branden kunnen wij moeilijk waar maken, zo wij een briefje aan Pieter Génard van 5 september of november 1854 met een bijzondere aandacht lezen³⁹: „Ik verwacht u morgen namiddag om dry uren, *buiten de roode poort in myn huis over den Gommer*. Het ware onaengenaem indien gy niet kwaemt. De verzochten zyn Geyter (sic), Cort (sic), Hansen, van Rotterdam, Génard, dus vroylyke menschen byeen”. Het is toch wel duidelijk dat het hier gaat om een huis bij de huidige Sint Gummarusstraat, die met die Oude Steenweg, op zeer korte afstand van de Rodestraat, een hoek maakt: Zetternams woning.

Doch deze fase uit Zetternams leven komt later nog aan de beurt. Het ging hier hoofdzakelijk om de stempel, die buiten de gewone menselijke verhoudingen, per fas et nefas, op een wezen gedrukt kan staan. Welnu, het gezin „Diricksens” heeft aan den

(38) A.M.V.C. Z 296/B 1 a.

(39) Stadsarchief, Antwerpen. Priv. kamer; Doss. Corresp. de P. Génard.

lijve geen voorspoed gekend : een derde kindje (Maria Anna) sterft amper vier maanden oud (16 mei - 3 september 1850). Het vierde (let op de namen *Maria Anna Mathilda*) geboren op 16 april 1852 blijft weliswaar lang leven, tot 1910⁴⁰, maar dan zijn de eerste twee zusters al haast een halve eeuw overleden! Beiden stierven inderdaad reeds in 1864, op twee manden afstand van elkaar, achttien en vijftien jaar oud, de ene getroffen door phtisie, de andere door tuberculose pulmonaire, alweer als voor het leven ongeschikt. Er zijn redenen te over om er aldus over te gewagen, want het loont, helaas, de moeite nog na te gaan in het hier gestelde verband, wat met de andere familie van Zetternam is geschied. De broer of halfbroer overleed 24 jaar oud, in 1848, wat wij ook uit de briefwisseling Zetternam-Van Beers vernemen. Op dat ogenblik is diens zoontje één jaar oud. Dat kind op zijn beurt wordt slechts 26 jaar. Als het ware een vroeggepulde hecatombe over heel de lijn : er weegt iets — buiten de kenmerken van de tijd — op deze familie, want de grootouders Albrechts-Heuninckx zelf sterven respectievelijk 46 en 40 jaar oud, de grootmoeder toen haar jongste van acht kinderen (Zetternams moeder is zesde) zes maanden oud is. Ook langs deze kant, in de opgaande lijn, geen levensgeluk hoe genaamd, geen huiselijke kring als steun om zich met het bestaan te verzoenen.

Valt het soms niet moeilijk om ons in te denken in de levensatmosfeer van geslachten? Zie de boog gespannen tussen het snel vaderloze, echte kind, Zetternams „broer”, dat daarmee het avontuur van de auteur meemaakt om zelf snel te sneuvelen. En kennen wij de moeder van beiden, Jan Hendrik en Judocus (alias Eugene), te weinig om te mogen oordelen over haar geest en karakter⁴¹, het zal haar toch wel in het hart gegaan zijn te moeten ervaren, dat haar niet te erg beminde schoondochter, bij het overlijden van Zetternam haast of beter geen kruimel in de kast had, zodat de begrafenis van de auteur betaald moest worden door de vrienden. Wij bezitten nog de authentieke inschrijvingslijsten, documenten opzichzelf. Voor wie wil besluiten tot een soort miserialisme, als kenmerk van het huis „Zetternam”, staat wel niets in de weg.

Van de hele familie bleef, ongehuwd, Mathilde over, in 1910 58 jaar oud ; zij was eigenares van een kleine koffiebranderij (Eve-raertstraat 28) zoals die destijds voor de weduwe „Zetternams” door Constance Teichmann gekocht was geworden. Door Constance Teichman en „enkele leidende figuren uit de omgeving van het

(40) *Handelsblad*, 7/8 december 1910.

(41) Zij stierf vier jaar later in 1859, 55 jaar oud.

Taelverbond". Daaraan is toe te voegen, dat onmiddellijk na het overlijden in 1855, niet enkel de Antwerpse vrienden zich ingezet hebben, ook o.a. de Gentse, vermits uit een brief van De Geyter aan Génard⁴² blijkt, dat Snellaert, persoonlijk, Mej. Teichmann een som gelds is gaan brengen.

Naschrift, met een klap op de vuurpijl.

Nog te gelegenertijd, gelukkig, kon een afschrift verkregen worden van Judocus Diricksens' huwelijksakte, gedateerd 28 mei 1823. Het stuk is leerzaam in hoge mate, omdat nog zekere rectificaties kunnen aangebracht worden op Van den Brandens voorstelling van zaken, waardoor ook de huidige lezing van de feiten geretoucheerd kan worden.

Er blijkt namelijk, dat vader Diricksens (Joannes Henricus, 54 jaar, grootvader van Zetternam) *grondeigenaar* was, die evenwel niet schrijven kon. De oom Judocus Duerman (grootoom Zetternam, 62 jaar, bij wie de bruidegom inwoont) is *zijdewever*, geen wever; hij tekent met een kreupele handtekening. De ouders van de vrouw (Anna Maria Albrechts) zijn allebei overleden, evenals alle opgaande familieleden; een familieraad diende aldus toestemming te geven tot het huwelijk.

Staan wij dan wél voor een gegoede familie langs beide zijden, een bepaalde geleerdheid schijnt afwezig of niet in aanleg; maar het is logisch dat eertijds aan de *verver* gedacht werd om de familie te kenschetsen. Op de vraag of Anna Maria Albrechts, 19 jaar, die zeker fraai en vlot haar handtekening zet, enige onderlegdheid had, blijkt ook wel bevestigend geantwoord te moeten worden. Waar verbleef zij? Op kostschool? En... stamt ook zij van welstellende mensen af? D'expression française? Kan de kashouder, verkwistend naar het heette en met een drang naar „ruimloze pragt" door haar beïnvloed zijn bij het verzamelen van boeken en penningen? In deze richting moet alleszins nog gezocht worden. De inhoud van de bibliotheek bij fragmenten vrouwelijk georiënteerd, speelt zekere elementen in handen die wijzen op een Franse instructie-basis.

Wat nu met de klap op de vuurpijl? Wel, de huwelijksgetuigen zijn Guillaume van der Smissen, makelaar in wissels, 42 jaar en een zekere... Jozef van Cantfort, 56 jaar, stedelijke ontvanger!

Primo: de hele ambiance heeft geen kleinburgerlijk allooi! En secundo: dat vader Diricksens en de in gebreke gebleven zoon

(42) Stadsarchief Antw. Priv. Kam. Doss. Corr. de P. Génard.

samen *voorhands* bij de stadsontvanger én zijn vrouw ontboden worden, wijst er op hoezeer iedereen iedereen kende. Het ging om intimi, die in elkaars directe nabijheid woonden: Korte Winkelstraat, Hobokenstraat, Paddengracht. Derhalve geen plichtplegingen bij het aanvaarden van de betrekking van de kashouder, geen inventaris. Derhalve de mogelijkheid om vrij met het geld om te gaan. Alleen de stadsontvanger heeft zich in het werkelijk vermogen van de grondeigenaar-vader vergist, en vermoedelijk is het bezit van de oom, naamgever voor het tweede kind uit het huwelijk, Zetternam, buiten schot gebleven.

Maar tertio: krijgt het drama aldus nog niet een tragischer ondertoon? Gevangen *gezet* worden door een huwelijksgetuige, of... was Judocus Diricksens een zo heimelijk wezen, dat hij zijn slechte neigingen tot zelfs voor goede kennissen had weten te verbergen, jaren lang? Voorwaar, een troebele affaire, die in een diep gemoed als dat van Zetternam kans krijgt verwoestingen aan te richten.

Verantwoording.

Enkel dank zij de gulle medewerking van de Heren Prof. Dr. E. Sabbe (Rijksarchief, Brussel) en Dr. A. Bousse (Rijksarchief, Antwerpen) kon voorgaand relaas samengesteld worden.